

**“ÇALIKUŞU” ROMANINDA
NOTRE DAME DE SION
(Türk Eğitim Tarihi Açısından, Eğitimin Öğeleri Üzerine Bir İnceleme)**

Şemseddin KOÇAK¹

ÖZET

Notre Dame de Sion (ya da Dam dö Sion) ilk kez 1842 yılında Fransa’da; Osmanlı Devleti’nde 27 Kasım 1856 tarihinde İstanbul Pangaltı’da, 11 rahibe tarafından yatılı okul olarak kurulur. Ülkemizde açılan ilk Kız Lisesidir. Okul daha sonra İzmir, Selanik, Trabzon ve Suriye’de şubeler açar. Çalığışu roman kahramanı Feride bu okulda on yıl öğrencilik yapar. Bu çalışmada, Feride’nin şahsında okul eğitiminin öğeleri; bina, araç/gereç, yönetici/yönetim, öğretmenler, öğrenciler, eğitim programı ve çevre anlatılmaktadır. Çalığışu romanı 1922 yılında yayımlanmış olup, 100 yıl öncesinin, bir yabancı okulu hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Notre Dame de Sion’da amacın, okutulan derslere ve yapılan etkinliklere bakıldığında eğitimin “siyasi” ve “toplumsal” işlevini gerçekleştirmeye yönelik olduğu görülür.

Anahtar kelimeler: Notre Dame de Sion, azınlık okulları, Çalığışu, Fransız Okulu, Osmanlıda eğitim.

**NOTRE DAME DE SION
IN “ÇALIKUŞU”
(A Review on Items about History of Turkish Education, Training)**

ABSTRACT

Notre Dame de Sion in France for the first time in 1842; Pangaltı Ottoman Empire in Istanbul on November 27, 1856 is established as a boarding school by 11 nuns. It is the first High School for Girls opened in our country. Then, this school is opened branch in Izmir, Thessaloniki, Trabzon and Syria. In Çalığışu, Farida had been a student in this school. In this study, as a character Farida, items of school education; building, tools/equipment, executive/management, teachers, students, educational programs and the environment are described. Novel Çalığışu was published in 1922, it is important to provide information about a foreign school, 100 years before. In Notre Dame de Sion, it is clear that the aim is to realize the political and social function of education (when we look at the courses and the activities they make).

Key Words: Notre Dame de Sion, minority schools, Çalığışu, French School, education in Ottoman.

GİRİŞ

Dam dö Sion ya da Notre Dame de Sion’in ilki, 1842 yılında Fransa’da Theodore Ratisbonne adında bir papaz tarafından kurulur. Notre Dame söz öbeği Fransızca olup, Türkçe’de “bizim hanımımız”, “hanımımız” veya “hanımefendimiz” anlamlarına gelir. Anlatılmak istenen kişi Meryem Ana’dır. Okulun adı ise, “Meryem Ana’nın Topluluğu” anlamına gelir. Theodore Ratisbonne, Strasbourg’lu bir Yahudi ailesinin oğludur. Theodore Ratisbonne genç yaşında Hristiyan olur ve tarikatlara girer. Strasbourg Katedrali’ne piskopos yardımcısı olarak atanır. Kardeşinin de Hristiyan olması üzerine, Congregation Des Soeurs de Notre-Dame de Sion cemiyetini kurar. Cemiyetin amacı Yahudiler arasında Hristiyanlığı yaymak ve Hristiyanlığı kabul edenlere ilk Hristiyan terbiyesini vermektir. Osmanlıya geliş tarihi 1856’dır.

¹ Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Eğitimi Ana Bilim Dalı, Öğr. Gör. kocaks@cu.edu.tr

Okulun, Osmanlı ülkesine salt Yahudileri, Sabeteyistleri ve Müslümanları Hristiyan yapmak amacıyla geldiğini söylemek hatalı olur. Avrupa'nın kendi hayat tarzını Osmanlı kültürüne entegre etmekle birlikte, Avrupa'nın toplumsal kurumlarını Osmanlı kentlerinde oluşturmak için, burada ihtiyaç duyulacak kalifiye eleman ihtiyacını gidermek amacı da gütmekteydi. Notre Dame de Sion Mektebi, ilk olarak İstanbul Pangaltı'nda eğitime başlar. Kısa sürede başta İzmir olmak üzere, Selanik, Trabzon gibi liman kentleri ile Suriye'ye kadar yayılır.² Notre Dame de Sion İstanbul'da, 27 Kasım 1856 tarihinde, "yatılı okul" olarak açılır. İstanbul'daki okulun ilk adı "Maison du Saint-Esprit" tir. Adını, yanında bulunan kiliseden alır. Bu tarihe kadar *Filles de la Charité* teşkilatına bağlı rahibeler tarafından yönetilir. 07 Ekim 1856'da, İstanbul'a gelen 11 rahibe, 27 Kasım 1856 tarihinde okulun yönetimini devralır ve adını Notre Dame de Sion olarak değiştirir. Ülkemizde resmen açılan ilk kız lisesidir.

Önceleri, hepsi yatılı olan Hristiyan öğrencilere, kısa bir süre sonra Musevi, 1863 yılında padişahın ilgisi ve İmparatorluğun ileri gelenlerinin teklifleri ile Müslüman öğrenciler katılır. Böylece, farklı dinlerden ve ortamlardan gelen öğrenciler bir çatı altında başkalarına saygıyı, farklılıklara açık olmayı ve hoşgörüyü öğrenirler. Bu özellikler Notre Dame de Sion Kongregasyonu'nun kurucusu Père Théodore Ratisbonne'un da arzusu ve okulda verilen eğitimin temel amaçlarındandır.

I. Dünya Savaşı'nda Fransız rahibelerin ülkeyi terk etmeleri üzerine kapanan kurum, önce mühendislik okulu, daha sonra da, rahibelerin çalıştığı bir hastane olarak kullanılır. 1919 yılında öğretime tekrar başlayan okul, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Türk Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlanır. Bu yeni yapılanma ile birlikte Türk yönetici ve öğretmenler okul kadrosunda yer alır ve Türk Milli Eğitiminin amaç ve ilkeleri doğrultusunda çalışmalarını sürdürür.³ Notre Dame de Sion Lisesi Eğitim Vakfı tarafından, 2001 yılında ilkokulu, 2009 yılında da anaokulu açılır.⁴ 1997'de, sekiz yıllık ilköğretim okulları döneminin başlamasıyla, ortaokul kısmı kapanan okul, özel bir liseye dönüşür. Okulun adının ilk harflerinin daha çok bilinmesi nedeniyle, ilköğretim kısmına "Neslin Değişen Sesi" ismi verilir.⁵

Atatürk'ün üç manevi kızına eğitim veren Notre Dame de Sion Fransız Lisesi, zamanla toplumun tüm kesiminden gündüzlü öğrencileri de kabul etmeye başlar. İlkokul bölümünü 1971, yatılı kısmını 1972 yılında kapatan kurum, 1989'da rahibelerin görevlerini devam ettirmelerine rağmen yönetime laik bir müdür getirir. 1856 yılında açılarak, Kız Lisesi olarak hizmet veren okul, 1996-1997 Öğretim Yılında, karma eğitime geçer ve erkek öğrenci kabul etmeye başlar. Eğitim, hazırlık+4 yıldır. Fransız Liselerinin kabul edilmiş müfredat programı uygulanır. Öğretim, Fransızca ve Türkçe olmak üzere iki dilde yapılır. İkinci Yabancı Dil olarak İngilizce eğitimi verilir. Okulun diploması Fransız Bakaloryasına denktir. Ayrıca Galatasaray Üniversitesi'nde iç kontenjanı vardır.⁶ Okul, 2006 yılında 150. yılını kutlar.

İlgili araştırmalar

Akyüz (1993)⁷ tarafından yapılan çalışmada; "Katolik okullarının Cizvit ve Kapüsen, Lazarist vs. denen dini örgütler, misyonerler ve kişiler tarafından açıldığı, İstanbul'da 21 erkek, 19 kız okulu bulunduğu, ilk ve ortaöğretim düzeyinde oldukları ve en tanınmışlardan birinin Notre Dame de Sion kız okulu olduğu" belirtilir.

² Soner Yalçın. (2004). Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı. Doğan Kitapçılık A. Ş. İstanbul.

³ www.nds.k12.tr/Tarihçe. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁴ www.ilkokul.nds.k12.tr/spip.php? article 4224. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Notre_Dame_de_Sion_Frans_Lisesi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁶ www.nds.k12.tr/Genel bilgi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)

⁷ Yahya Akyüz. (1993). Türk Eğitim Tarihi. (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.

Salar (2011)⁸ tarafından yapılan, “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi” adlı araştırmada; “Feride’nin Dame De Sion adlı bir Fransız okuluna kaydının yaptırıldığı ve burada yatılı olarak on yıl okuduğu, oniki yaşında babasını kaybettiği,” anlatılır.

Topçu (2007)⁹ tarafından yapılan “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri” adlı araştırmada; “Yapımına 1884’te başlanan okulun, 1856’da Notre Dame de Sion rahipleri tarafından alınarak eğitime başladığı, rahiplerin okulu geliştirerek lise durumuna getirdiği, 1892 yılında okula devam eden öğrencilerin çoğunun Yahudi asıllı olduğu, daha sonra Türk öğrencilerin de alındığı, bu okulların halen eğitime devam ettiği, İstanbul Pangaltı (1844) ve Kadıköy’de (1863) şubelerinin bulunduğu” belirtilerek, bunun dışında eğitimin öğeleri ile ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmez.

Tanır (2015)¹⁰ tarafından yapılan “Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu (1923-1924)” adlı araştırmada; “Yabancı okullarda Türk öğrencilerin de okuduğu” belirtilerek, bunun dışında eğitimin öğeleri ile ilgili herhangi bir bilgi yer almaz.

Özen (2006)¹¹ tarafından yapılan “Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion” adlı çalışmada; “Maarif ileri gelenlerinin, hatta subayların bile Robert Kolej; Saint Joseph, Notre Dame de Sion gibi İstanbul’un prestijli yabancı okullarına çocuklarını kaydettirmekte tereddüt göstermedikleri; hatta bu konuda ilginç bir örnek olarak İtilaf Kuvvetleri’nin İstanbul’dan çekilmelerinin ardından 06 Ekim 1923’te İstanbul’a giren Türk birliklerinin başındaki General Şükrü Nail Paşa’nın şehre geldiği günün ertesinde kızı Saadet’i Pangaltı Notre Dame de Sion’a, oğlunu ise Kadıköy Saint Joseph Koleji’ne kaydettirdiği” belirtilir.

Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi) ile ilgili çalışmalarda, “eğitimin/okul eğitiminin öğeleri”ni konu alan bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Bu nedenle, sadece Çalıkuşu romanında, okul ile ilgili verilen bilgiler değerlendirilmiştir.

Roman, bir tarihi belge yerine geçmez ancak tarihe ışık tutarak o yolda gidenlerin yolunu aydınlatır. Yazıldığı dönemin problemlerinin anlaşılmasına yardımcı olur. Ayrıca roman, edebi bir dil ve üslup içinde eleştirel bir bakış açısıyla dönemin önemli olaylarını günümüze kadar taşıyabilme özelliğine sahiptir. Hatta roman oluşumu ve yapısı gereği, sosyal konuları aktarmada, diğer türlere göre daha öncül ve de avantajlı bir konumdadır. Çalıkuşu romanı, 1922 yılında yayımlanmış olup, İstanbul, Bursa, Çanakkale ve İzmir bölgelerinde geçer.¹²

Romanda, 1800’ün sonları ile 1900’ün başlarında Feride’nin on yıl okuduğu Dam dö Sion Mektebi’inde yaşadığı eğitim olayları da anlatılır. Bu çalışmada, Dam dö Sion’da geçen eğitim olguları/olayları, eğitim öğeleri açısından ele alınmış ve olması gerekenle karşılaştırılma yoluna gidilmiştir. Ayrıca nesnellığı vurgulamak amacıyla, yargısal ifade yerine betimleyici

⁸ Recep Salar. (2011). “Reşat Nuri Güntekin’in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

⁹ Filiz Topçu. (2007). “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

¹⁰ Engin Tanır. (2015). “Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu. (1923-1924).” Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. s. 56, Bahar 2015, s. 177-208.

¹¹ Saadet Özen. (2006). Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion. Yapı Kredi Bankası yayını, İstanbul.

¹² Reşat Nuri Güntekin. (1962). Çalıkuşu. İnkılap ve Aka Kitapları, İstanbul; Sabri Eyigün. (2003). Edebiyatta Politik Roman. Aktif Yayınları, İstanbul.

ifadeler ve kitaptaki dil kullanılmıştır. Böylece okuyucuda, -eğitimin öğeleri açısından-100 yıl öncesinin yabancı bir okuldaki eğitim uygulamaları hakkında, fikir oluşturulmaya çalışılmıştır.

Eğitimin (veya okul eğitiminin); bina ve araç/gereçler, yönetici, öğretmen, öğrenci, eğitim programı ve çevre, olmak üzere altı temel ögesi vardır. Okulun amaçlarına ulaşmasında, her ögenin ayrı bir işlevi olup, bu öğeler birbirleriyle etkileşim ve denge içinde bulunurlar. Öğelerden birindeki eksiklik ya da olumsuzluk, amaca ulaşılmasını engeller. Eğitim programı, okulun amaçlarının gerçekleşmesi doğrultusunda, okul içinde yapılacak tüm etkinlikleri gösterdiği için okul sisteminin temelini oluşturur. Programların en iyi biçimde uygulanmasından okul müdürü ve öğretmenler sorumludur. Öğretmenler, programın esas uygulayıcıları olduğundan, programların öğretmenler tarafından anlaşılacak şekilde hazırlanması gerekir. Eğitim programlarının uygulanmasında, bina araç gereç gibi kaynaklar, öğrenmelerin somutlaştırılması açısından ayrı bir önem taşır. Bu öğeler arasında denge sağlanırken, çevrenin okul üzerindeki baskı ve denetleme etkisi de göz önüne alınmalı ve çevreden yararlanma yoluna gidilmelidir.¹³

Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türk Eğitim Tarihinde, azınlık okullarından biri olan Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi)'indeki eğitim uygulamalarını, okulun/eğitimin öğeleri açısından ele alarak, olması gereken özelliklerle karşılaştırıp, yeterli olup olmadığını ortaya koymaktır.

Önem

Çalışmanın önemi ise, Notre Dame de Sion'daki eğitim uygulamalarının okulun/eğitimin amaçlarını (hedeflerini/işlevlerini) gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği hakkında bir yargıya varmaktır.

Sınırlılıklar

Çalışma, Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu (1962, 2005)¹⁴ romanı ile sınırlı tutulmuştur.

YÖNTEM

Bu çalışmada, geçmişte var olan bir durumu, var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan Tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmaya konu olan birey ve nesnelere, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu model ile bulunan ilişkiler, gerçek bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlanmamıştır. İpuçlarının, bir değişkendeki durumun bilinmesi halinde, ötekinin kestirilmesinde yararlı sonuçlar verebileceği düşüncesinden hareket edilmiştir.

Verilerin Toplanması

Öncelikle, Eğitim Bilimleri kitaplarından, okulun/eğitimin öğeleri ile ilgili bilgiler toplanmıştır. İkinci aşamada romanın özellikle birinci bölümünde, yer yer de diğer bölümlerinde yer alan öğelerle ilgili bilgiler çıkarılmıştır.

Verilerin Çözümlemesi ve Yorumlanması

Tarama yoluyla Çalıkuşu romanı ve Eğitim Bilimleri kitaplarından elde edilen bilgiler, eğitimin öğeleri ile eşleştirilip karşılaştırılarak, eğitimin amaçlarını (hedeflerini/işlevlerini) gerçekleştirip gerçekleştiremeyeceği konusunda bir yargıya/yargılara varılmaya çalışılmıştır.

¹³ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

¹⁴ Reşat Nuri Güntekin. (1962). Çalıkuşu. İnkılap ve Aka Kitabevleri, İstanbul; Reşat Nuri Güntekin. (2005). Çalıkuşu. İnkılap Kitabevi, İstanbul.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Dam dö Sion ya da Notre Dame de Sion'da;

1) Bina (eğitimin yapıldığı yer) ve araç/gereçler (fiziksel özellikler)

Eğitimin yapılacağı yer ve yerin donanımı, eğitim programlarının etkili bir şekilde uygulanmasının önemli ve vazgeçilmez şartlarından. Çağdaş okul mimarisinde öğrencilerin düzeyi ve eğitim programlarındaki yeni gelişmeler göz önüne alınarak, okul binalara tek katlı ve birbirine bağlı birimlerden meydana gelmektedir. Okullarda her sınıf için ayrılmış derslerin yerini, her ders veya öğretmen için ayrılacak sınıf laboratuvar yahut sınıf/işlikler şeklinde donatılmış öğretim istasyonları almıştır.¹⁵ Çünkü istedik davranışlar öğrencilere, adına okul/sınıf/derslik denilen yerlerde kazandırılır. Okulun fiziki yapısı, hem öğrenmeyi kolaylaştırır, hem de öğrencilerin okula ve derslere karşı tutumunu olumlu yönde değiştirir (Fidan ve Erden, 1991). Ayrıca, olumlu sınıf ortamı yaratmak için önce fiziksel çevrenin yeterli olması gerekir¹⁶. Bunun için;

-Okul binaları, genel görünümüyle öğrencilere güven vermeli, temiz, bakımlı ve sağlam olmalı,

-Binaların büyüklüğü öğrenci sayısı ile uyumlu olmalı ve okulda öğrencilerin spor yapabilecekleri, oyun oynayabilecekleri bir bahçe bulunmalı,

-Bina içinde öğrencilerin spor yapmalarına ve sosyal faaliyetlerde bulunmalarına olanak sağlayacak geniş kapalı alanlar olmalı,

-Bina içinde kütüphane, bilgisayar ve fen bilgisi laboratuvarları bulunmalı,

-Öğrenci sayısına ve sağlık koşullarına uygun lavabo ve tuvalet bulunmalı,

-Derslikler, aydınlık, güneş görür ve sağlık koşullarına uygun olmasının yanında, öğretim araç ve gereçlerinin kullanılmasına olanak sağlayan donanıma sahip olmalı,

-Anaokulları ile ilköğretim okullarının birinci kademesinde iç mekan düzenlemesi yapılırken, öğrenciler için tehlikeli malzemelerin kullanılmasından özellikle uzak durulmalı ve sıra, sandalye ve lavaboların öğrencilerin fiziksel yapısına uygun olmasına dikkat edilmelidir.

-Bina, personelin işini aksatmamalı, sınıflar ile yönetici odaları, öğretmenler odası ve laboratuvarlar arasında ulaşım kolay sağlanmalıdır¹⁷.

Romanda, bina, derslerin yapıldığı yerler, derslerde kullanılan araç/gereçler hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, bina ve araç/gereçler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Süvari binbaşısının kızı olan Feride, altı yaşında annesini kaybedince, babasından ayrılarak büyükannesinin yanında kalmaya başlar. Onu da dokuz yaşında kaybedince, babası çok müşkül bir durumda kalır. Çünkü o günlerde –babanın- tayini Arnavutluk'a çıkar. Bekar zabıt, dokuz yaşında bir kız çocuğunu peşine takıp dağ taş sürükleyemez. Nedense onu teyzelerinin yanına sığıntı olarak da bırakmak istemez. Ne düşünürse düşünür ve bir sabah Feride'yi elinden tutarak vapura bindirir, İstanbul'a geçirir. (s. 21).

Köprüden tekrar bir arabaya binerek, bitip tükenmez yokuşlardan çıkarak, çarşılardan geçerek, büyük bir taş binanın kapısı önünde dururlar. (İşte Feride'nin Dam dö Sion ile ilk

¹⁵ Kamran Çilenti. (1988). Eğitim Teknolojisi ve Öğretim. Ankara.

¹⁶ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

¹⁷ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

tanışması böyle başlar.) Arabadan inince babası ile Feride'yi, kapının yanında perdeleri ve pancurları kapalı bulunan loş bir odaya alırlar. (s. 21). Burası Feride'nin on sene kapalı - yatılı- kalacağı Sör Mektebidir. Feride bu mektebe, "güvercinlik" der. (s. 103).

Okulun bahçesi ve bahçenin çevresinde duvar ile demir parmaklık vardır. Dış kapıda bir kapıcı bulunmaktadır. Kapıcı, izinsiz öğrencileri dışarı bırakmaz. Fakat Feride kapıcıya, "Ma Sör Terez seni çağırıyor!" gibi çeşitli sözler söyleyerek, onu atlatıp dışarı çıkmayı başarır. (s. 24). Kızlar bahçede ikişer, üçer kol kola dolaşırlar. Biçare Feride bu bahçede tek başına kalır. (s. 31). Herkesten ayrı kalmak, koskoca bir kız olduğu halde zevzek bir çocuk muamelesi görmek pek de hoşuna gitmez. (s. 32).

Bahçede kuru bir ağaç vardır. Feride fırsat buldukça ağaca tırmanır. Feride'nin ağaca tırmandığını ve tehditlere kulak asmadan teneffüs sonuna kadar daldan dala atladığını gören bir muallim, -bir gün- "Bu çocuk insan değil, çalikuşu!" diye bağırır. İşte o günden sonra Feride'nin adı unutulur ve herkes onu Çalikuşu diye çağırmaya başlar. (s. 22, 23).

Mektepte parloir denilen, dışarıdan gelen konukların öğrencilerle konuştukları, görüştükları bir oda vardır. (s. 56). Feride nişanlandıktan sonra, Kamran sık sık okula, Feride'yi görmeye gelir. Bu nedenle sınıfta her kapı açılışında, Feride'nin yüreği, parloire çağırmaya gelmişler gibi hoplar. (s. 59). Çünkü Sörler, bir şey söylemeye cesaret edememekle beraber, bir nişanlının bir talebeyi ziyaret etmesini skandal addederler ve Kamran'ın Feride'yi parloirde beklediğini haber verirken, yüzlerini ekşitirler. (s. 95).

Bu odanın yanında bulunan ders araç gereçleri odası ise, mektep levhalarına ve haritalarına mahsus bir yerdir. (s. 56). Ayrıca okulda, mütalaahane (s. 31) denilen, Sörlerin başkanlığında, öğrencilerin sessizce ders çalıştığı odalar vardır. Mektebin çeşitli yerlerinde mermer kaide üzerinde duran heykeller bulunmaktadır. (s. 25, 154).

Manastır terbiyesinin istediği serin ve mağrur loşluğu temin için yapılmış ve panjurları hiç açılmayan uzun pencereleri vardır. Perdeleri kapalıdır. (s. 7). Sınıfların dışarıya açılan pencerelerinin yanında, koridora açılan pencereleri de bulunmaktadır. (s. 23, 52). Yöneticiler koridor pencerelerinden, sınıftaki öğretmen ve öğrencileri gözleyebilmektedir. (s. 23). Sınıflarda hava gazı lambası bulunmakta (s. 25) ve okul havagazı ile aydınlatılmaktadır.

Dam dö Sion'da "bina" ilgili ifadeler bunlardan ibaret olup, bunun dışında bina ile ilgili herhangi bir özelliğe yer verilmemektedir.

Dam dö Sion, okulların sahip olması gereken fiziksel özelliklerden "bina" ile karşılaştırıldığında;

-Okulun bir bahçeye sahip bulunduğu, bahçenin öğrencilerin rahatça gezip dolaşabileceği, oyunlar oynayabileceği, spor etkinlikleri yapabileceği genişlikte olduğu, bu durumun hem dinlenme hem de arkadaşlık kurma olanağı sağlayabileceği, böylece öğrencilerin sosyalleşmesine katkıda bulunacağı,

-Bahçenin, duvar ve üzerinde demir parmaklıklara çevrili olduğu, bu durumun disiplin sorunlarının azalmasını ve öğrencilerin dış etkilerden korunmasını sağlayabileceği, dolayısıyla eğitim üzerinde olumsuz etkileri önleyebileceği,

-Dışarıdan gelen ziyaretçi ve konuklar için ziyaretçi odasının bulunduğu, bu odada ziyaretçilerle öğrencilerin kimseye rahatsızlık vermeden rahatça görüşebileceği, bu durumun ziyaretçi ve öğrenciler üzerinde olumlu etkiler bırakacağı,

-Okulda araç/gereç odasının bulunması, okulda bir oda ayıracak kadar araç/gereç olduğu ve okulda öğretimin somutlaştırılarak yapıldığı/yapılmaya çalışıldığı, dolayısıyla okul başarısının yüksek olacağı,

-Öğrencilerin ders çalışmak için mütalaahane denilen odalarda, öğretmenlerin gözetiminde ders çalışmaları, öğrencilerin sadece derslerde değil, ders dışında akşamları ders çalışırken de sürekli denetim altında bulundurulduğu, dolayısıyla başarının yüksek olacağı, kolaylıkla söylenebilir. Ayrıca,

-Dersliklerin/sınıfların kapılarının dışarıya değil koridora açılması, dersliklerde hem içeriye hem dışarıya bakan pencerelerin bulunması, binanın havagazı ile aydınlatılması, okulda aydınlanma/ışık sorununun olmadığını gösterir. Bunun yanında, koridordaki pencereler, öğretmen ve öğrencilerin hissettirmeden denetlendiğini/denetlenebileceğini de anlatır.

-Okul binasının bahçe içinde olması, yönetici, ziyaretçi, araç/gereç, ders çalışma odalarının (mütalaahane) bulunması, derslik kapılarının koridorlara açılması, denetim ve ışık için koridorlarda dersliklerin penceresinin olması, binanın okul mimarisine uygun olarak planlandığını/düzenlendiğini gösterir. Binanın çeşitli yerlerinde bulunan heykellerin ise, dini mesajların yanında (örneğin duvardaki Meryem Ana heykeli), sanatsal bir görünüm vermeyi amaçladığı da söylenebilir.

Sonuç olarak, bu özellikleri taşıyan bir binanın/eğitimin yapıldığı yerin, yer açısından, öğrencilerde istenilen davranışları kazandırmaya yeterli olacağı, kolaylıkla belirtilebilir.

Ders araç-gereçleri ya da eğitim araç ve gereçleri öğrenciye eğitim programlarında yer alan hedef ve hedef davranışların kazandırılmasında öğretmenin en önemli yardımcılarındandır.¹⁸

Ders araç-gereçleri olarak Dam dö Sion'da; cetvel (s. 26), T cetveli, (s. 25), kağıt makası (s. 25), resim kağıdı (154), zambak (25), çakı (s. 7), dolma kalem (s. 25), kopya kalemi, (s. 52), kurşun kalem (s. 154, 156), boya kalemleri (s. 154), fırça, (s. 52, 152) sulu boya (s. 155), nota defteri (s. 58), org (s. 256, 257), harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanılmaktadır. Sınıflarda iki kişilik sıraların yanında tek kişilik (s. 7) öğrenci sıraları da bulunmaktadır. Öğrenciler, yaz tatillerine giderken büyük, ara tatillere giderken küçük valiz (s. 97) taşırlar.

Dam dö Sion'da; harita, mektep levhaları, org, gibi malzemelerin bulunması, okulun - yeterli olmasa bile- birçok ders araç/gerecine sahip olduğunu belirtir. Hatta mektepte araç/gereçler için bir odanın bulunduğu göz önüne alındığında, mektebin istenilen davranışları kazandırmaya yetecek kadar araç/gerece sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, tek kişilik sıraların bulunması, bireysel çalışma olanağı sağlaması bakımından önemlidir. Bugün bile, bu araç/gereçlerin bir kısmının, birçok okulda yeteri kadar bulunduğunu söylemek güçtür.

2) Yöneticiler ve Yönetim

Yönetici, okulun amaçlarına ulaşması, eğitim programındaki amaçların gerçekleşmesi için, gerekli insan ve maddi kaynakların sağlanmasından ve bu kaynakların en verimli biçimde kullanılmasından sorumlu olan kişidir. Yöneticinin temel görevi, okulu, eğitim programlarında yer alan amaçlara uygun olarak yaşatmaktır. Bunun yanında, okul personelinin geliştirilmesi ve mesleklerinde daha verimli olması için, meslek içi eğitim kursları, seminerler, konferanslar vb. düzenler. Okulun ihtiyaçlarının karşılanması için mali kaynakların sağlanması ve dağıtılması işlemleri ile ilgilenir. Çevre kalkınmasına yardımcı olacak çalışmalar yapar. Öğrencilerin okulla ilgili sorunlarına eğilir ve çözüm yolları bulmaya çalışır. Okul müdürü görevini yerine

¹⁸ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

getirirken, öğretmen, eğitim uzmanı, sekreter, hizmetli gibi insangücü ile bina, araç-gereç, para vb. maddi kaynaklardan yararlanır.¹⁹

Romanda, yönetim ve yöneticilerin görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, yöneticiler ve yönetim hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sör Süperiyör: Mektebin en büyüğüdür. Müdiredir. En ihtiyar hocalara kadar herkes onu -yazarın ifadesi ile- Allah gibi sayar. Feride, Papazın taklidini yaparak arkadaşlarını güldürürken, Sör Süperiyör'ün, koridora açılan pencereden kendisine baktığını görür. Ona sus işareti yapar ve bir öpücük gönderir. Feride Sör'e, hocaya karşı suç ortaklığı için rica edince, neşelenir ve sınıfa girmekten korkuyormuş gibi yaparak gülümser. Arkasından, parmağı ile Feride'yi tehdit ederek koridorun karanlığında kaybolur. (s. 23).

Sör Süperiyör, bir gün de Feride'yi, sınıftan çalıp getirdiği kağıt sepetine yemek artıklarını doldururken yakalar. Sert bir sesle, "Buraya gel Feride, nedir bu yaptığın?" diye sorar. Feride, "Köpeklere yiyecek vermek fena mı Ma Sör?" diye karşılık verir. Bir keresinde de, köpeklere yiyecek vermek için duvardan atladığını, diğer bir seferinde, "Ma Sör Terez seni çağırıyor!" diye kapıcıyı aldattığını söyler. (s. 24). Tüm bu yapılanlara rağmen Sör Süperiyör Feride'ye ceza verme yoluna gitmez. Bu duruma Feride de hayret eder ve "Sörler ne garip insanlardır. Zannederim ki başka bir mektepte bunu yapsam ya hapsedilir yahut da bir başka ceza görürdüm," der. Tüm bunlara rağmen Sör Süperiyör, Feride'yi en çok seven öğretmendir. Feride, Sör için "Hayatta kimse, galiba bu kadın kadar beni sevmedi," der. (s. 24).

Dam dö Sion'da, Feride hocasına yaptığı yaramazlıktan dolayı Sör Süperiyör tarafından sorgulanmak için çağrılmayı beklerken, Sör Süperiyör Feride'yi, odasına çağırır. Feride, böcekten korkan hocasını bayılttığı için istintaka (sorguya çekilme) çağrıldığını sanır. Çünkü kabahatinin kolay geçiştirilecek kabahatlerden olmadığını bilmektedir. (s. 26). O gece de Sör Süperiyör'ü uyku sırasında, çatkın bir çehreyle üzerine yürüyor, gözlerini açıyor ve bağılıyor olarak görür. Oysa çağrılma nedeninin bu olayla ilişkisi yoktur. Sör Süperiyör'ün yüzü mahzun, dudakları titremektedir. Feride'yi elinden tutup göğsüne çekecek gibi bir hareket yapar. Sonra yine bırakır ve "Feride, çocuğum... Sana bir haber vereceğim... Üzücü bir haber... Baban bir parça hastaymış... Bir parça diyorum, ama galiba ziyadece..." diyerek babasının ölüm haberini Feride'ye vermeye çalışır ama veremez. (s. 26, 27). Elindeki kağıt parçasını buruşturur ve sözünün arkasını getirmeye muvaffak olamaz. Dili tutulmuştur. Feride, "Anladım Ma Sör, üzülmeğiniz... Ne yapalım, hepimiz öleceğiz..." deyince, Feride'nin başını göğsüne dayar ve uzun müddet bırakmaz. (s. 27). Böylece, Sör Süperiyör'in odasında Feride'ye, babasının ölüm haberi bildirilir.

Yaz tatili sonlarında mektep, bir zaman için kaynar, bu taşkınlık ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştır. (s. 30).

Çok yaramaz ve geveze olan Feride'yi Sör Süperiyör (müdire), arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sıradaki oturtur. Ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkum eder. (s. 7).

¹⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Mektedir yatılı olduğu için öğrenciler izinsiz dışarı çıkamaz. Şehir, çarşı iznine çıkabilmek için Pazar gününü beklemek gerekir. Pazar günü ev iznine çıkılabilir. Feride, Kamran'ın Madrid'e sefaret katibi olarak gideceğini doktorun kızı olan arkadaşından öğrenince, kendisin haber verilmemesi nedeniyle çok kızar. Pazara kadar sabredemez ve Sör Süperiyör'e giderek, "Teyzem hastaymış," deyip ev izni ister. Allah'tan o gün, Sörlerden biri Kartal'a gidiyormuş da, Erenköy istasyonuna kadar beraber gitmek şartıyla, Sör Süperiyör Feride'ye istediği izni verir. (s. 97). Notre Dame de Sion mektebinde, yatılı öğrencilere gelen mektuplar, yönetici Sörler tarafından incelenerek öğrencilere verilir. (s. 95).

Dam dö Sion'da, yönetim, yönetici ile ilgili ifadelere ve yöneticinin görevlerine bakarak;

-İnsan ve maddi kaynakların sağlanması, personelin geliştirilmesi ile ilgili çalışmalardan, mali kaynakların sağlanması ve kullanılmasından, çevre kalkınması ile ilgili çalışmalardan, öğrencilerin okul ile ilgili sorunlarından, okuldaki kapıcı dışındaki diğer yardımcı ve uzman personelden hiç söz edilmediği,

-Yönetici olarak sadece Sör Süperiyör'den bahsedildiği, Sör Süperiyör'ün okulun müdürü olduğu,

-Yaşlı genç tüm hocaların Sör Süperiyör'den çok korktukları ve onu "Allah gibi saydıkları",

-Sör Süperiyör'ün koridora açılan pencereden öğretmen ve öğrencileri gizlice, hissettirmeden denetlediği,

-Öğrencileri işledikleri suçlardan dolayı Sör Süperiyör'ün sorguladığı,

-Sör Süperiyör'ün her ne kadar katı davransa da onları yer yer hoş gördüğü, onlara karşı sevecen davranışlar gösterdiği, hatta çok sevdiği,

-Hafta sonu tatillerde ve özel durumlarda dışarı çıkmak için izin almak gerektiği ve bu izni Sör Süperiyör'ün verdiği,

-Sınıfta çok yaramazlık yapan öğrencileri, arkadaşlarından ayırarak tek kişilik sıralarda oturttuğu, görülmektedir.

Ayrıca, Yaz tatili sonlarında okulun, bir zaman için kaynadığı, bu taşkınlığın ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştığı belirtildiğinden, bu dönemde daha çok yönetim sorunlarının olacağı söylenebilir. Öğrencilere gelen mektupların, Sörler tarafından okunduktan sonra öğrencilere verilmesi de bir yönetim olayı olarak ele alınabilir.

Sonuç olarak, yöneticinin/yönetimin; öğretmen, öğrenci ve diğer çalışanlara karşı sıkı bir disiplin uyguladığı, derslerde öğretmen ve öğrencileri çeşitli şekillerde denetlediği görülmektedir. Öğrenciye fiziksel ya da psikolojik ceza verme yerine onlarla konuşmanın, -ikna etmenin- yeğlendiği anlaşılmaktadır. Eğitime uzun vadeli bir yatırım gözüyle bakılmaktadır. Öğrencilere hep yetişkin gibi davranılmakta, onlar okul dışında da kontrol edilmek istenmektedir. Örneğin, izin konusunda çok titiz davranıldığı görülmektedir. Her ne kadar sıkı disiplin uygulansa da yöneticinin öğrencileri ve işini sevdiği, bu uygulamaların da istenilen davranışları kazandırabileceği söylenebilir.

3) Öğretmenler/Sörler

Öğretmen; resmî ya da özel bir eğitim kurumunda çocukların, gençlerin ya da yetişkinlerin istenilen öğrenme yaşantıları kazanmalarına kılavuzluk etmek ve yön vermekle

görevlendirilmiş kimse.²⁰ Öğretmen, belli bir program çerçevesinde, planlı eğitim etkinlikleri düzenleyerek, öğrencilerde programlar doğrultusunda istendik davranış değişikliği meydana getirir.

Öğretmenlik mesleğinin icrası sırasında, öğretmenin iki temel niteliği önem taşır. Bunlardan biri “kişisel”, diğeri “mesleki” niteliklerdir. Kişisel nitelikler; hoşgörölü ve sabırlı olma, açık fikirli, esnek ve uyarlayıcı olma, sevecen, anlayışlı ve espirili olma, yüksek başarı beklentisi, cesaretlendirici ve destekleyici olma. Etkili bir öğretmende bulunması gereken mesleki nitelikler ise; genel kültür bilgisi, konu alanı bilgisi ile öğretmenlik meslek bilgisi ve becerileridir/yeterlikleridir.²¹

Öğretmenin görevleri; öğretmenlerin ders ile ilgili görevleri, öğretim işleri ile görevleri, öğretim (öğretme-öğrenme) sürecindeki görevleri, sınıf yönetimi (olumlu sınıf atmosferi oluşturma) ile ilgili görevleri, eğitim işleri ile görevleri, yönetim işleri ile ilgili görevleri olarak gruplandırılabilir.²²

Romanda, öğretmenler ve görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, öğretmen/sörler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sörler sokakta gezmeyi pek sevmezler. (s. 44). Ancak mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrencileri Kağıthane tarafına gezmeye götürürler. (s. 44).

Sörler, mektepte, beyaz başlık ve siyah forma/önlük gibi özel giysiler giyerler. (s. 21).

Dünyaya ait hiçbir şeyin farkında görünmemelerine rağmen, en küçük dedikoduları bilirler, öğrenirler. (s. 94).

Öğrenciler, Sörlerden izin alarak, mütalaahanede arka sıralara geçip dersler üzerinde arkadaşları ile müzakere yapabilirler. (s. 31).

Sörler, öğrenciler mütalaahanede ders çalışırken, onlara etüt başkanlığı yapar ve onları denetler. (s. 31).

Dam dö Sion’da görev yapan/adı belirtilen öğretmenler ise şunlardır:

Frer Kısavye: *İhtiyardır. Mektebe ara sıra müzik dersi vermeye gelir. (s. 58).*

Adı belirtilmeyen titiz hoca: *Feride, son derece temiz ve titiz olduğuna inandığı bu hocası yanından geçerken, kaleminin iyi yazmadığından şikayet eder gibi yapar ve kalemini şiddetle sallayarak, zavallının bembeyaz yakasına mürekkep sıçratır. (s. 25).*

Böcekten korkan hoca: *Bu hoca böcekten çok korkar. Feride, kitaplardan makasla kestiği boyalı akrep resmini at sineği üstüne yapıştırarak hareket ettirir. Hoca bunu gerçek bir akrep sanarak, çok korkar ve küçük bir baygınlık geçirir. Yanında bulunan bir T cetveli ile sineği bir vuruşta kürsünün üstüne yapıştırır. (s. 25).*

Sör Matild: *Müzik hocasıdır. İhtiyar ve son derece mutaasıptır. Sör Matild bir gün duvardaki Meryem heykelinin önünde gözlerinde yaşlarla dua ederken, Feride heykelin etrafında uçuşan sinekleri göstererek, “Ma Sör, aziz annemizi melekler ziyarete gelmiş!” gibi sözle onu en can alıcı yerinden vurur. (s. 25). Sör Matild, Feride’in hiç hoşlanmadığı bir tiptir. Bir akşam, yemekten sonra Feride’yi çağırıp, bir sırma tel ile birbirine bağlanmış iki resimli*

²⁰ Türkçe Sözlük (1974). Ankara.

²¹ Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

²² Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Veysel Sönmez. (2003). Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı. Anı Yayıncılık, Ankara.

şeker kutusunu ona uzatınca, Sör Matild'den hiç hoşlanmadığı halde Feride, Sör'ün boynuna sarılıp, yanaklarından öpmek için kendini zor tutar. (s. 51).

Sör Aleks: Fransızca muallimidir. "Hayattaki ilk hatıralarınızı yazmaya çalışın. Bakalım ne bulacaksınız? Sizin için güzel bir hayat temini olur," konulu bir yazma ödevi verir. Feride bu sırada, 12 yaşında ve dördüncü sınıftadır. (s. 7).

Sör Aleks'in hiç dilinden düşürmediği bir söz vardır: "Kızlarım, ümitsiz hastalıkların, mukadder felaketlerin son bir ilacı vardır: Tahammül ve tevekkül. Elemlerde bir gizli şefkat var gibidir. Şikayet etmeyenlere, kendilerini güler yüzle karşılayanlara karşı daha az zalim olurlar." (s. 178).

Sör Aleks'in Feride'ye, daima söylediği bir söz vardır: "Sana hiç yüz vermeğe gelmez. Hemen şımarmağa, küçük bebekler gibi ağzında kelimeleri büzmeğe, maskaralık yapmağa başlarsın." (s. 218).

Sör Aleks, "Papaz elbisesi, adamın ruhunu da papaz eder!" der. (s. 291).

Sör Berenis: Feride'nin mektepte, çok sevdiği hocalardan biridir. (s. 334).

Sörlerin, işlenen her suç karşısında öğrencileri cezalandırmama, yapılması gerekenleri anlatma, davranışları karşısında Feride şunları söyler: "Evdeki haşarılığım orada da devam ediyordu. Bu Sörler ya hakikaten melek gibi sabırlı insanlardı yahut da benim hoş bir tarafım vardı. (s. 22).

Sörlerin hareketleri o zaman yelin kayaya tesiri gibi bir şeydi. Haşarılığım, intizamsızlığım mani olacağı benzemezdi. Fakat zamanla gizli gizli içeriye işlemiş bu silinmez izlerin bende şifasız bir zaaf ve rikkat tortusu bırakmış olmasından korkarım." (s. 24).

Sörler ile konuşurken; eller mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulur ve hafifçe boyun bükülür. "Beni affedersiniz," diye söze başlanır. Bu masum yalvarma jesti mektepte sörler ve dindar talebelerin Meryem ve İsa karşısında dua ederken aldıkları bir jesttir ve tesiri herhalde çok uzun zaman tecrübe edilmiştir. (s. 33).

Sör Aleks, sınıfta öğrencilerin gürültüsünden rahatsız oldukça, mum gibi sarı parmaklarını birbirine geçirir, berrak mavi gözlerini bir Meryem tasviri saflığıyla gökyüzüne kaldırarak; "Bana bir Kalver azabı çektiriyorsunuz!" der. (s. 187).

Dam dö Sion'da; öğretmenler/sörler ile ilgili ifadelerden, öğretmenlerin sahip olmaları gereken "kişisel" ve "mesleki" özelliklere bakarak, kişisel özelliklerden sadece birini taşıdıkları görülmektedir. O da, "hoşgörülü ve sabırlı olma" özelliğidir. Sabırlı olma konusunda Feride Sörler için, "Hakikaten melek gibi insanlardı" demektedir. Feride, Sörlerin olumsuz davranışlar karşısında cezalandırıcı tepkilerde bulunmayıp, hoşgörülü davranmalarını, "Yelin kayaya tesiri gibi. Fakat zamanla içeriye işlemiş ve silinmez izler bırakmış bir tortu olmasından korkarım," demekle, istendik davranış değişmelerinin zaman içinde (ve bir dizi etkinlikten sonra) gerçekleşeceğini belirtmektedir. Böylece bir öğretmenin sahip olması gereken en önemli özelliğin, "hoşgörü ve sabır" olduğu vurgulanmaktadır. Mesleki özellikler konusunda ise herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunların dışında öğretmenlerin geziye götürmek gibi "eğitim", mütalaa başkanlığı yapmak gibi "yönetim" görevi yaptıkları görülmektedir.

Sörlerin dışarıda gezmeyi sevmemeleri, nerdeyse bütün zamanlarını okulda geçirmeleri, öğrencileri denetim altında bulundurma, onlarla ilgilenmesi demektir. Bunların dışında, öğretmenlerin siyah giysiler giyip beyaz başlıklar takması, onların da denetim altında tutulduğunu gösterir. Bu durum, öğrencilere istendik davranışlar kazandırılmasa bile, istenmedik davranışların önleneyeceği anlamına gelir ki, bu da eğitim açısından olumlu bir kazanımdır. Yine Sörlerin okulda olup biten her şeyden haberli olmaları, işleri ile ilgili oldukları

anlamına gelir. Dolayısıyla, Dam dö Sion Mektebindeki Sörlerin/öğretmenlerin istendik davranışları kazandırabileceği söylenebilir.

4) Öğrenciler

Öğrenci; kendi fiziksel ve toplumsal ihtiyaçlarını, toplumun ihtiyaç ve beklentileri ile uyumlu bir biçimde karşılayabilmek için gerekli olan bilgi, beceri, yetenek, tutum ve değerleri kazanmaya çalışan kişiye denir.²³

Okulda öğretimin etkili olabilmesi için, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişim düzeyleri ile önceki yaşantılardan elde ettiği bilgi, beceri, tutum, duygu ve alışkanlıkların bilinmesi gerekir. Öğrencilere bu özellikleri kazandırmaya çalışırken, öğrenmeye etki eden iki etmeni göz önünde bulundurmak gerekir. Bunlardan birincisi ‘bireysel’ (iç), diğeri ‘çevresel’ (dış) etmenlerdir.²⁴

Bireysel etmenler (iç koşullar): Sınıfta öğrenciler, aynı çevrede, aynı düzende buldukları halde, farklı öğrenmeler meydana gelmektedir. Bunun kaynağı öğrencilerin “bireysel” özellikleridir. Öğrenmeye etki eden bireysel özellikler şunlardır: Genel sağlık durumu, gelişim düzeyi, öğrencinin genel yeteneği (zeka seviyesi), giriş davranışları (ön bilgi ve beceriler), çalışma strateji ve alışkanlıkları, dil becerisi, duyuşsal özellikleri (ilgi, inanç ve değerler, tutum, güdülenme, alışkanlık, kendine güven ve benlik tasarımı).²⁵

Öğrenmeye etki eden faktörlerin başında, genel sağlık durumu ve gelişim düzeyi gelir. Gelişim düzeyi, vücut organlarının kendilerinden beklenen görevleri yapabilecek duruma gelmesi demektir. Bundan sonra, genel yetenek gelir. Birey belli bir öğrenme potansiyeli ile dünyaya gelir. Çevre ile etkileşimde bulundurularak, bu potansiyel geliştirilmeye çalışılır.²⁶

Öğrencilerin okul başarılarını etkileyen en önemli değişkenlerden biri, onların geçmiş yaşantılarında kazandıkları ön bilgilerdir. Bunlara “giriş davranışları” da denir. Her yeni öğrenme, bir öncekinin üzerine inşa edilir. Bu nedenle öğrencilerin ön bilgileri ne kadar çoksa, yeni bilgiler kazanması, o kadar kolay olur.²⁷

Ön bilgilerin yanı sıra öğrencilerin çalışma strateji ve alışkanlıkları, öğrenmeyi önemli ölçüde etkiler. Örneğin, öğrencinin yeni metni kendi cümleleriyle özetlemeye, soruları yanıtlamaya çalışması, bunları yapmayan öğrencilere göre önemli ölçüde başarı farkı yaratır.²⁸

Öğrenmede duyuşsal özellikler de, örneğin öğrencinin okulu ve dersleri sevmesi, başarılı olacağına inanması, kendine güvenmesi, ders çalışmaya karşı güdülenmesi, öğrencinin başarılı olmasını sağlayan önemli faktörlerdendir.²⁹

Çevresel etmenler (dış koşullar); aile, öğretmen, diğer öğrenciler (okuldaki/sınıftaki öğrenciler ve arkadaş çevresi), basılı araçlar, gör-ışit araçları, öğretim yöntemleri, pekiştiriciler ve dönüttür.³⁰

²³ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara.

²⁴ Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

²⁵ Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

²⁶ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁷ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁸ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

²⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

Aile çevresinin çocuğa sağladığı ekonomik olanaklar, uygun bir fiziksel mekan sağlaması, aile bireylerinin öğrenciyi akademik yönlerden desteklemesi, ona akademik rehberlik yapması, başarı beklentisinin yüksek olması, öğrencinin başarısını etkilemektedir.³¹

Sonuç olarak, öğrenci ile çevresi arasındaki etkileşim demek, öğrencilerin “iç koşullar” ile “dış koşullar” arasındaki etkileşimi demektir. Bunun için de, öğrenci davranışında oluşturulmak istenen değişikliğin niteliğine göre, belli iç ve dış koşullar gerekir. Diğer bir deyimle, dış koşullar, iç koşullara göre düzenlenmelidir ki, öğrenci istenilen davranışları kazanabilsin, denebilir.³²

Okul eğitiminde öğrencinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Okul içinde düzenlenen tüm etkinlikler öğrencilere yönelik olup, buna karşılık öğrencinin de okula karşı bazı sorumlulukları, derslere devam etme, derslere çalışma, öğretmen, yönetici ve arkadaşlarına saygılı olma, arkadaşları ile iyi geçinme gibi yapması gereken davranışlar vardır. Bu davranışların gösterilmesini, okuldaki öğretmen ve yöneticiler, öğrencinin ailesi, yakın çevresi, hatta toplumdaki diğer kişiler, öğrencilerden bekler.³³

Okulda öğrenen durumunda bulunan öğrenciler genellikle aynı yaş grubunda bulunur ve 25-50 kişilik gruplar halinde eğitim görürler. Öğrenciler, sınıfta eğitim görürken bir yandan okulun normlarına uyarken, diğer yandan arkadaş grubunun normlarına uymak zorundadır. Akran grupları, öğretim faaliyetlerinin yanı sıra, arkadaş grupları ile de etkileşim kurarak birçok yeni davranışın öğrenilmesini sağlar. Öğrenciler içinde buldukları grubun yargı standartlarına uyur ve olumlu ya da olumsuz davranış geliştirir. Bu nedenle, öğretmen ve yöneticilerin, okul içindeki öğrenci gruplarının faaliyetlerini kontrol etmesi ve yönlendirmesi önem taşır.³⁴

Okulda öğretimin etkili olabilmesi için, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve toplumsal gelişim düzeyleri ile önceki yaşantılardan elde ettiği bilgi, beceri, tutum, duygu ve alışkanlıklar, onların, bir yandan eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesine yardımcı olurken, diğer yandan eğitim yoluyla onların hangi davranışları öğrenip, hangilerini öğrenemeyeceklerine işaret eder.³⁵

Romanda, öğrenciler ve görevleri hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, öğrenciler hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Feride:

Babası ile kayıt için okula gittikleri ilk gün, kayıt için beklerken biraz sonra içeri giren siyahlı bir kadın Feride'ye doğru eğilir. Başındaki beyaz başlığın uçları garip bir kuşun kanatları gibi saçlarına sürünür ve yakından yüzüne bakarak, yanaklarını okşar. (s. 21). Babası Sör Süperiyör ile konuşurken Feride, ortalıkta dolaşmaya, orayı burayı karıştırmaya başlar. Üzerindeki renkli resimlere parmağı ile dokunmak istediği vazoyu yere düşürerek kırar. Bu duruma çok kızan babası, kılıcını çıkartarak yerinden fırlar, telaşla Feride'yi kolundan yakalar. Kırılan vazunun sahibi Sör Süperiyör kızmak bir yana, bilakis güler. Ellerini sallayarak babayı yatıştırmaya çalışır. (s. 22).

³⁰ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

³¹ Münire Erden. (2014). Eğitim Bilimlerine Giriş. Arkadaş Yayınevi, Ankara.

³² Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Halil Tekin. (2004). Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme. Yargı Yayınevi, Ankara.

³³ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

³⁴ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

³⁵ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

Feride, etrafındaki hayata pek fazla kendini kapıp koyveren, hafif ve dikkatsiz bir çocuktur. (s. 9).

Küçükten beri resim yapmayı çok sever. Azar işitmesine, ceza çekmesine rağmen, köşkte tertemiz oda duvarlarına, mektepte heykellerin mermer kaidelerine, kurşun yahut boya kalemleriyle resimler yapar. (s. 154).

Yazı yazarken kalemi ağzına soktuğu gibi, fırçayı da ağzına sokar. (52). Kalem sapını kebab şişi gibi dişlerinin arasında çevirir. Bunun hikmetini doğrusu kendisi de pek anlamaz. Bütün bildiği, dudaklarından mor mürekkep lekelerinin eksik olmadığıdır... (s. 9).

Ders esnasında arkadaşları ile konuşur, uslu uslu oturup muallimi dinlemez. Çok yaramaz ve gevezedir. Yaramazlığından ve gevezeliğinden öğretmenler bıkmıştır. Onu arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sırada oturturlar. Feride bu durumu hiç unutamaz. Müdire tarafından, ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye, mahkum edilir. Edilir edilmesine de, Feride tek kişilik sırada bile boş duramaz. Pencereden dışarıyı seyreder, yanında bulunan kocaman direğin ötesine berisine, çakısının ucuyla yaracıklar açar. (s. 7).

Feride, Sörlerin/hocaların zayıf damarlarını yakalar ve her hocanın neden üzüleceğini gayet iyi keşfeder. Sonra da ona göre işkenceler hazırlar. (s. 25).

Biçare Feride, bahçede ve sınıfta tek başına kalır. Arkadaşları adeta ona karşı bir esrar kumkuması kesilir, Sörlerden ziyade Feride'den çekinirler. Çünkü çok gevezedir ve ağzında bakla islanmaz. Bahçe parmaklığı arasından bir komşu genciyle masum bir çiçek alışverişi duysa, bahçede tellal çağırır. (s. 31). Hasılı arkadaşlarının kendini aralarına almamalarını haklı görür. Buna rağmen, "Herkesten ayrı kalmak, koskoca bir kız olduğu halde zevzek bir çocuk muamelesi görmek pek de hoş bir şey değildir," diyerek kendini eleştirir. (s. 32).

Ailesinden, evinden ayrı okuyan tüm talebeler gibi Feride de, mekteplerin açılacağı günlerin yaklaştığını gördükçe sıkıntı duyar. Başı ağrır, gözleri kararır. Kamran ile Neriman'ı bahçede gece ay ışığında konuşurken ve boğuşurken gördükten sonra, o sene evden, bu insanlardan uzaklaşacağı günü iple çeker. (s. 44).

Feride, mektepte pek öyle akli başında, çalışkan/başarılı bir öğrenci değildir. (s. 93). Nişanlanınca, notları daha da düşmüştür. (s. 93). Mektepte tam not aldığı tek ders resimdir. (s. 154).

Bültenler dağıtıldığı günün akşamı Sör Aleksî ile Feride arasında şöyle bir olay geçer: Sör, Feride'yi bir köşeye çekerek, "Notları beğendin mi, Feride?" der. Feride bedbin bir tavırla, başını sallayarak; "Epeyce bozuk Ma Sör" cevabını verir. Bunun üzerine Sör Aleksî; "Epeyce değil, pek çok. Ben sizin bu kadar düştüğünüzü hatırlamıyorum. Halbuki bu sene başka türlü çalışacağınızı umardım," (s. 93) karşılığını verince Feride, "Hakkınız var. Bu sene geçen seneden bir yaş daha büyüğüm," cevabını verir. Bunun üzerine Sör, imalı bir şekilde, "Sadece o kadar mı?" karşılığını vererek, Feride'nin çenesini okşar ve manalı manalı güler. Sör devamla, "Zannederim ki, bültendeki numaraları herkese göstermekten sıkılacaksınız. Bu sene sınıf geçemezseniz bir sene, bir uzun sene daha burada beklemek tehlikesi var," deyince Feride, "Tehlike mi? Niçin tehlike?" diye, sorar. Sör, koket (kibar) bir tavırla, Feride'nin yanağına bir fiske vurur ve "Onu, sen kendi kendine bulabilirsin," (s. 94) der. Sör böylece, tüm olaylardan haberli olduğunu bildirir. Feride, Sörlerin en küçük dedikoduları bile, kimden, nasıl öğrendiklerini -on sene aralarında yaşamasına ve alık, salak bir kız olmamasına rağmen- bir türlü anlayamaz. (s. 94).

Feride, nişanlandıktan sonra Kamran'ın mektup yazma teklifini, "Sörlerin, gelen mektupları Türkçe bilen birisine okuttuktan sonra yırtma adetlerinin olduğunu" söyleyerek

reddeder. Onu böylece mektup yazmaktan vaz geçirir. (s. 95) Bir gün Feride, “Ziyaretleriniz biraz sıkça oluyor, burasının mektep olduğunu hatırlamanız lazım gelir, yolunda bir söz işitmek istemezsiniz...” (s. 96) diyerek, Kamran’ın okula gelmesini istemez. Kamran da bundan sonra, bir daha okula gelmez. (s. 96). Ayrıca Feride, nişanlı bir kız vaziyetine düştükten sonra hafta tatillerini mektepte geçirir. Üç ay içinde, ya iki, ya üç gece eve çıkar. (s. 95).

Feride okulda, bahçede, etkinliklerde, her zaman en önde giden bir kızdır. (s. 45).

Yalnızlığına karşı koymak için gece geç vakitlere kadar hatıralarını yazar. (s. 9).

Sınıftaki bütün gürültülerin, yaramazlıkların elebaşısı olan Çalikuşu, (s. 186) Sör Aleksî’ye ettiklerini Zeyniler Köyü’nde acı acı çektiğini belirtir. (s. 186).

Çocuklarla boğuşur, kendi kendine ip atlar. (s. 38).

Dans etmesini bilir (kapıyı pencereyi kapatarak, Munise’ye de öğretmeye çalışır). (s. 209).

Org, çalar. Bu salona ne yapmaya geldiğini, nerede olduğunu unutur. Yavaşça ayağını basar, tuşlardan birine parmağını koyar. Org, yaralı bir gönülden gelir gibi ağır, derin bir ses verir. Ah, bu ses! Ne yaptığını düşünmeden bir sandalye çeker. Orgun önünde oturur; yavaş yavaş sevdiği cantique (ilahi)’lerden birini çalmaya başlar. Org iniledikçe yavaş yavaş kendini kaybeder, ağır bir rüya içine gömülmeye başlar. ... Ne vakitten beri burada olduğunu, neler çaldığını bilmez. Eski günlerin eski rüyasına tamamiyle kendini terk eder. (s. 256). ... Orgun üzerine başını daha ziyade eğerek gözlerinden akan yaşlar kuruyuncaya kadar çalar. Sonra göğsünde tutuk nefeslerle yorgun, bitkin bir halde durur. (s. 257).

Mişel: Feride’nin çalışkan, mektep/sınıf arkadaşlarından biri olup, Türkçe bilmez. (s. 57, 31).

Mari Pırlantacıyan: Feride’nin çalışkanlığı kadar, oburluğu ile de meşhur bir mektep/sınıf arkadaşıdır. (s. 59).

Mektep açıldığı zaman, öğrenciler, bavullarının gizli bir köşesinde mektuplar, fotoğraflar, hatıra çiçekleri ve daha neler neler getirirler. Kendilerine hediye edilen renkli ve yaldızlı peygamber ve melek resimlerinin altında gençlere ait fotoğrafları saklarlar. (s. 31).

Dam dö Sion öğrencileri yatılı olup, okulda siyah önlük/forma giymektedirler. (s. 53). Olaylar Feride’nin çevresinde dönmekte, -Mari ve Mişel adlı- sadece iki öğrenciye yer verilmektedir. Feride’nin, öğrencilik ve kişilik özellikleri kısmen anlatılıyor, diğer bir deyimle “iç” ve “dış” koşullara yeteri kadar yer verilmiyor, denebilir.

Dam dö Sion’da; Feride’nin, öğrenmeye etki eden bireysel “iç” özellikler olan genel sağlık durumu, gelişim düzeyi, öğrencinin genel yeteneği (zeka seviyesi), giriş davranışları (ön bilgi ve beceriler), dil becerisi, gibi “iç koşullardan” doğrudan bahsedilmemektedir. Başarısız bir öğrenci olması nedeniyle, zeka durumu hakkında bazı yargılarda bulunulabilir. Düzenli bir ders çalışma durumu, ders çalışma alışkanlığı olmadığı, derslerde sürekli konuştuğu, dersi dinlemediği, derslere karşı pek ilgisinin güdüsünün olmadığı, açıkça belirtilmektedir.

Feride’nin başarısızlığında, öğrenmeye etki eden bireysel “dış” özellikler olan aile, öğretmen ve diğer öğrencilerin etkisinden, basılı araçların kullanılmamasından, uygun öğretim yöntemlerinin seçilmemesinden, pekiştirici kullanılmamasından, dönüt verilmemesinden ve düzeltme yapılmamasından hiç söz edilmemesine rağmen, bu değişkenlerin olumsuz etkilerinden söz etmek mümkün değildir. Çünkü Feride’nin aile çevresi onunla ilgilenmekte, okulda araç ve ders çalışma odası bulunmakta, öğretmenler çok sabırlı davranmaktadır. Bunun yanında okulun yatılı olması, dış özelliklerin de uygun olduğu anlamına gelir.

Dam dö Sion'da dile getirilen bir husus da, yatılı okuyan öğrencilerin aile hayatını özlemeleri, -özel nedenler dışında- evlerinden ayrılmak istememelerinin vurgulanmasıdır. Sörlerin/Sör Süperiyör'ün kayda değer bir davranışı da, okula kayıt sırasında yapılan bir yaramazlık karşısında bile, ilk izlenimlerin kalıcı olması nedeniyle olsa gerek, yaramazlığın hoş görülüp, Feride'ye iyi davranılmasıdır.

Feride'nin akademik yönden, tembel bir öğrenci olup, sadece resim dersinde çok başarılıdır. Sosyal yönden çok yaramaz, çok hareketli, hatta yaramazların elebaşısıdır. Hocaların zayıf taraflarını bilir ve ona göre işkenceler hazırlar. Etkinliklerde en önde gider. Arkadaşları ile ilişkileri çok zayıf ve hiç yakın arkadaşı yoktur. Mektepte/sınıfta bahçede tek başına dolaşır. Hafif, dikkatsiz ve kendini kapıp koy veren bir çocuktur. Çok geveze olup, ağzında bakla ıslanmaz. Derslerde bile arkadaşları ile konuşur. Otururken de hareket halinde olup, sürekli bir şeylerle meşgul olur. Kendi kendine ip atlar, çocuklarla boğuşur. Dans eder, org çalar. Yalnızlığını gidermek için uzun günlükler tutar. Feride'nin çok hareketli, yaramaz, hafif ve dikkatsiz olması, onun "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" hastası olabileceği konusunda okuyucuya/öğretmenlere/yöneticilere ipuçları vermektedir.

Ayrıca, Dam dö Sion'da adı belirtilen iki öğrencinin (Mişel ve Mari) çalışkan olması yanında, Feride gibi tembel öğrencilerin bulunması, istedik davranışların, programda belirtilen düzeyde kazandırıldığı hususunda bir fikir vermeye yeterli olmasa gerek.

5) Eğitim Programı

Program (Yunanca); bir işin bölümlerini, her bölümün yapılış sırasını, zamanını ve nasıl yapılacağını gösteren tasarı, anlamına gelmektedir. Eğitim de programlı bir iştir. Eğitimde "program" kavramı; Eğitim Programı, Öğretim Programı, Müfredat Programı, Ders Programı gibi değişik adlar altında kullanılmaktadır.³⁶

Eğitim Programı Saylor ve Alexander'e göre; okulun, okul içi ve dışındaki bütün durumlarda arzu edilen sonuçlara ulaşmak için giriştiği çabaların tümü, olarak tanımlanmaktadır. Eğitim Programı; bir eğitim kurumunun çocuklar, gençler ve yetişkinler için sağladığı, Milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Öğretim, ders dışı kol faaliyetleri, özel günlerin kutlanması, geziler, kısa kurslar, rehberlik, sağlık vb. hizmetler ve fonksiyonlar bu çerçeveye girer.³⁷

Eğitim Programları tanımlarında; amaçlar (Milli Eğitimin ve kuruluşun), öğretim ve ders programları, dersi içi etkinlikler (üniteler), ders dışı etkinlikler (eğitici kol çalışmaları, kurs, gezi, toplantılar, belli gün ve haftaların kutlanması, sağlık ve rehberlik çalışmaları), yöntem ve teknikler, zaman, değerlendirme etkinlikleri, ortak özellik olarak bulunur.³⁸

Romanda, eğitim programı hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, program hakkında verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Hayganuş, Ermeni Katolik mektebine gidiyordu. Hacı Kalfa bir gün, komşularından inmeli bir ihtiyarla siyah şalvarlı bir dudu karşısında kızını sıkı bir imtihandan geçirmemi istedi. Haydi bakalım Hayganuş, hocanıma karşı yüzümü kara çıkarırsan yedirdiğim ekmeği burnundan gelsin, diyordu. Bir iki zarp, taksim amelîyesinden sonra resimli bir "Peygamberler Tarihi" açtım, İsa ve vaftize dair bir parça tesadüf etti. Kızcağz, vaftizi anlatırken saçma sapan

³⁶ S. Savaş Büyükkaragöz. (1977). Program Geliştirmede "Kaynak Metinler". Konya.

³⁷ Fatma Varış. (1978). Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.

³⁸ S. Savaş Büyükkaragöz. (1977). Program Geliştirmede "Kaynak Metinler". Konya.

bir şeyler söyledi. Mektepten kulağım dolu olduğu için tashih ettim, vaftize dair bazı sade malumat verdim. (s. 157).

Kamran'ın Feride'ye getirdiği hediyeler arasında Noel Yortularında küçük çocuklara hediye edilen yaldızlı ve resimli bebek masalları kabilinden iki kitap bulunmaktadır. (s. 53).

İmtihan için boyalı bir Coğrafya haritası hazırlıyordum. (s. 51).

Harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanılmaktadır.

Yabancı bir şehirde, yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmeyecek gibi görünen bir gecede yalnızlığına karşı koymak için hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte, ... (s. 9).

Geldiğin gündün beri gece demezsin, gündüz demezsin, yazarsın da yazarsın. Ne bitip tükenmez yazıdır bu! Mektup desem değil; mektup deftere yazılmaz. Kitap desem değil. Bizim bildiğimiz kitabı saçlı sakallı ulemalar yazar. Sen parmak kadar çocuksun. Öyle ne yazarsın böyle durup dinlenmeden? (s. 117).

Hacı Kalfa'ya ne yazdığımı anlatmak kabil değildi. Yazım pek çarpuk çurpuk da meşk yazıyorum Hacı Kalfa, dedim. Yarın, öbür gün derse başlayacağım. Çocuklar ayıplar sonra. (s. 118).

Yalnızlıktan o kadar bunalmıştım ki, bu ses beni adeta sevindiriyor. Kalemimi bırakarak, ağrıyan parmaklarımı birkaç kere sallıyorum. ... (s. 154).

Oteldeki yalnızlık günlerimde yazıdan sıkıldıkça, resim yapıyordum. (s. 155).

Şimdiye kadar defterime bir şey yazmak istemedim. Daha açıkçası bundan korktum. İlk günlerin titiz ümitsizliği içinde, kim bilir ne münasebetsiz şeyler yumurtlayacaktım? (s. 178).

Defterime, bir aydan beri el sürmemiştim... Hem mesut günlerin yazılacak nesi olur ki?... (s. 212).

Sörler, mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrencileri Kağıthane tarafına gezmeye götürürler. (s. 44).

Kilisede mum ışıkları, orgla çalınan ilahiler, her tarafı dolduran bahar çiçekleri kokularıyla karışarak bir kat daha ağırlaşan günlük ve ödağacı dumanları içinde yapılan bu nişan töreni pek güzel bir şeydi. (s. 31).

Ona bir parça dans bile öğretiyordum. (s. 209).

Orgun önünde oturur; yavaş yavaş sevdiği cantique'lerden (ilahi) birini çalmaya başlar. Org iniledikçe yavaş yavaş kendini kaybeder, ağır bir rüya içine gömülmeye başlar. ... Eski günlerin eski rüyasına tamamıyla kendini terk eder. (s. 256).

Yaz tatili sonlarında mektep, bir zaman için kaynar, bu taşkınlık ancak birinci üç ay imtihanına doğru yatıştır. (s. 30).

Sörler ile konuşurken; eller mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulur ve hafifçe boyun bükülür. "Beni affedersiniz" diye söze başlanır. Bu masum yalvarma jesti mektepte sörlere ve dindar talebelerin Meryem ve İsa karşısında dua ederken aldıkları bir jesttir. (s. 33).

Sınıf Yönetimi ile ilgili olarak; öğretmenlikler, yaramazlıklarından, gevezeliklerinden bıktıkları öğrencileri, arkadaşlarından ayırır ve bir köşede tek kişilik küçük bir sırada oturturlar. (s. 7). Ders esnasında komşularını lakırdıya tutmamayı, uslu uslu muallimi dinlemeyi öğreninceye kadar orada bir sürgün hayatı geçirmeye mahkum ederler. (s. 7). Hocalar cetvelleriyle hafif hafif kürsüye vurarak öğrencileri sukut ve ciddiyete davet ederler. (s. 26).

Dam dö Sion'da, ders dışı etkinlikler olarak, gezi etkinliklerine yer verildiği fakat fazla yapılmadığı görülmekte ve Rehberlik/Öğrenci Kişilik Hizmetleri çalışmalarına yer verildiği, hatta günlük yazma becerisinin kazandırıldığı (Feride'nin günlük yazmasından) anlaşılmaktadır. Hatta günlük/hatıra yazma olayı bir terapi aracı olarak görülmekte, Feride de bu yola sık sık başvurmaktadır. Bunun yanında, törenler ve dans gibi toplumsal etkinliklere de yer verilmektedir.

Sınıfta dersin yönetimi açısından; çevresindeki öğrencilerin öğrenmesine engel olan çocukların, arkadaşlarından ayrılarak, tek kişilik sıralarda oturtulduğu ve böylece kendisi öğrenemese bile, diğer öğrencilerin öğrenmelerine engel olunmadığı anlatılmaktadır. Ayrıca bu sürgün hayatının, öğrencinin uslanıncaya kadar devam edeceği belirtilmektedir. Bu uygulama, istenmeyen davranışların engellenmesi konusunda, basit ama ekili bir yöntemin nasıl uygulandığını anlatması açısından, öğretmenlere verilebilecek güzel bir örnektir. Öğretmenlerin öğrencileri susturmak için cetvelle hafifçe kürsüye vurmaları, her öğretmenin başvurduğu sıradan bir davranıştır. Mektepte imtihanların yapıldığı belirtilmekte fakat sayısı ve içeriği konusunda herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Bunların dışında, Feride'nin sürekli çok hareketli olması, derslikte tek kişilik sırada oturtulduğu anda bile istenmeyen davranışları göstermesi, öğretmenlere “hiperaktivite” (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu) rahatsızlığı/hastalığı ile “yaramazlık” davranışlarını karşılaştırma konusunda bir ipucu verme, olarak değerlendirilmelidir.

Dam dö Sion Okul programında, Roma Tarihi (s. 31), Müzik (s. 31, 256, 257, 277), Fransızca (s. 133, 134, 138, 209, 222, 223, 241, 242, 245, 339, 251, 254, 323, 339, 336), Resim (s. 154, 209, 334) ve Coğrafya (s. 51) derslerinin okutulduğu açıkça belirtilmektedir. Müzik dersinde *cantique (ilahi)ler* de öğretilmektedir. Okutulan dersler arasında Peygamberler Tarihi (veya içeriği) dersi açıkça belirtilmemekle birlikte, bu dersin içeriğinin kazandırıldığı kanaatine varılmaktadır. Diğer derslerin adı geçmemektedir. Derslerde harita (s. 51, 52, 56) ve mektep levhaları (s. 56) kullanıldığı belirtilmekte fakat kullanılışı ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir.

Dam dö Sion'da Fransızca öğretim yapılması; Roma Tarihi dersinin okutulması, Peygamberler Tarihi dersinin içeriğinin kazandırılması; Müzik dersinde org eşliğinde *cantique*ler öğretilmesi; kilisede törenlerin düzenlenmesi, günümüzden yüz yıl önce, çocuklar için yazılmış yaldızlı ve resimli bebek masal kitaplarının çocuklara okutulması ve bu kitapların Noel Yortularında onlara hediye olarak verilmesi, çocuklarda okuma isteği uyandırması yanında, dini mesajlar verme açısından da, “eğitimin siyasi işlevini” gerçekleştirmeye yönelik etkinliklerdir.

Yine öğrencilere, büyükler (Sörlər) ile konuşurken; ellerin mektep gömleğinin göğsü üzerine kavuşturulup hafifçe boyun bükülmesi ve “Beni affedersiniz” diye söze başlanması, diğer bir deyimle Meryem ile İsa karşısında dua ederken alınan durumun alınması, eğitimin “siyasi” ve “toplumsal” işlevini gerçekleştirmeye yönelik bir davranıştır. Ayrıca, “Meryem ile İsa'nın karşısında duruş” gibi toplumsal davranışların özenle kazandırıldığı anlaşılmaktadır. Bu uygulamalara bakarak, Dam dö Sion eğitim/okul programının, programdaki hedefleri gerçekleştirebileceği söylenebilir.

6) Çevre

Okulun yakından ilişki içinde bulunduğu grup ve kurumlar, okulun çevresini oluşturur. Okul, toplumdaki bireylerin eğitilmesi işini üstlendiği için, birçok grup ve kurum, okullarda gerçekleştirilen çalışmalarla ilgilenir ve bu çalışmaları denetler. Bunların en etkilileri, veliler,

okul aile birliği, işverenler ve basındır. Çevrenin, okul üzerinde doğrudan ya da dolaylı olarak bir baskı ve denetleme gücü vardır.³⁹

Okul çevresindeki grupların beklentileri ile okulda yer alan çalışmalar ve okulun amaçları arasında bir denge kurulduğu zaman, bu gruplar okula destek olabilir ve eğitimin niteliğini olumlu yönde etkileyebilirler. Bu nedenle, çatışma çıkmaması için, çevre ile iyi bir iletişim kurulması ve çevrenin aydınlatılması gerekir.⁴⁰

Romanda, çevre ve çevre ile ilişkiler hakkında doğrudan bilgi verilmemekte, çevre ile ilgili verilen bilgiler şöyle belirtilmektedir:

Sörlər, məktəbin ilk haftalarında bir Pazar günü öğrenciləri Kağıthane tarafına gəzməyə götürürlər. (s. 44).

Birinin mesela, bəhçə parmaklığı arasından bir komşu gənciylə masum bir çiçək alışverişini duydum mu, bəhçədə adətə tellal çağırırdım. (s. 31).

Görüş günü olmadığı halde biraz sonra teyzələrim beni görməyə geldilər. (s. 27).

Bir sırma tel ilə birbirinə bağlanmış iki resimli şeker kutusu uzatarak, bunları sana kuzenin (Kamran) getirdi, dedi. (s. 51).

Dam dö Sion'da; mektebin ilk haftalarında bir Pazar günü yapılan bir gezi, bahçe parmaklığı arasından komşu genciyle masum bir çiçek alışverişleri ile öğrenci yakınlarının (Feride'nin akrabalarının) okula yaptıkları ziyaretlerin dışında, veli, okul aile birliği, basın, işverenler ve diğer okullar gibi hiçbir çevresel öğeden söz edilmemektedir. Dolayısıyla Dam dö Sion, dış dünyaya kapalı bir okuldur, denebilir.

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in Çalıkuşu romanı, 1922 yılında yayımlanmıştır.⁴¹ Romanda Osmanlı Devletinde 1920 öncesinde geçen eğitim olayları/uygulamaları anlatılır. Bu çalışmada anlatılmak istenen, 1800'lerin sonu ile 1900'lerin başlarında, romanın birinci kısmında, İstanbul'da 1856 tarihinde açılmış bulunan Notre Dame de Sion (Özel Fransız Lisesi)'inde gerçekleşen bir dönemdeki eğitim uygulamalarıdır. Bu okulda geçen sürede, roman kahramanı Feride'nin on yıllık öğrencilik anılarından yararlanarak, Notre Dame de Sion'da yapılan eğitim, eğitimin öğeleri -bina, araç/gereç, yönetici, öğretmen, öğrenci, eğitim programı ve çevre- açısından incelenmiştir.

Bu çalışma, günümüzden 100 yıl öncesinin bir azınlık okulunu anlatması ve Osmanlı Devletinde açılan ilk Kız Lisesinin Dam dö Sion olması açısından önemlidir. Dam dö Sion 1856 yılında, İstanbul Pangaltı'da kurulmuş olup, azınlık ve bürokrat çocukları ile Feride gibi bakacak kimsesi olmayan kişilerin devam ettiği bir okuldur. Ağaçalı bir bahçe içerisinde kurulmuş, çevresi bahçe parmaklıkları ile çevrilmiş, büyük bir taş binadır. Özel derslikleri, odaları ve koridorlara açılan pencereleri bulunan mimari bir özellik taşımaktadır. Derslerde, araç-gereç kullanılmakta ve araç/gereç odası bulunmaktadır. Okulda çok sıkı bir yönetim anlayışı egemen olup, öğretmenler ve öğrenciler yöneticiden çok çekinmektedir. Öğrenciler, Feride'nin dışında, azınlıkların çocukları olup, genelde Türkçe bilmemektedir. Feride hafif, yaramaz ve tembel bir çocuktur.

³⁹ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1998). Eğitime Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

⁴⁰ Nurettin Fidan, Münire Erden. (1991). Eğitim Bilimine Giriş. Repa Eğitim Yayınları, Ankara; Münire Erden. (1998). Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Alkım Yayınevi, İstanbul.

⁴¹ Cahit Kavcar. (1994). Edebiyat ve Eğitim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yayını, Ankara.

Öğretmenler, çok sabırlı olup, öğrencileri ile ilgilenmektedir. Eğitime uzun vadeli bir yatırım gözüyle bakılmaktadır. Okulda, Roma Tarihi, Coğrafya, Resim, Müzik ve Fransızca, Peygamberleri Tarihi (veya içeriği) dersleri, okutulan dersler arasındadır. Sosyal etkinliklere, törenlere ve rehberlik çalışmalarına yer verilmektedir. Çevre ile ilişki kurma etkinliklerine, hemen hemen hiç yer verilmemektedir.

Feride'nin sürekli çok hareketli, hafif ve dikkatsiz bir çocuk olması, onun "yaramaz çocuk" olarak nitelendirilmesine neden olmaktadır. Oysa "yaramazlık" ile "hiperaktiflik" farklı kavramlardır. Dolayısıyla, yaramaz çocukların, "Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu" hastası olabilecekleri konusunda dikkatleri çekmekte, okuyucuya/öğretmenlere/yöneticilere ipuçları vermektedir.

Yabancı bir ülkede, çoğu Türkçe bilmeyen öğrencilere Fransızca öğretim yapılması, Roma ve Peygamberler Tarihi dersinin (veya içeriğinin) okutulması, okulun çeşitli yerlerinde heykeller -Meryem heykeli- bulunması, öğrencilerin peygamber ve melek resimleri getirmesi, kilisede düzenlenen törenlerden söz edilmesi, Müzik dersinde ilahilerin org ile çalınması, Sözlere konuşurken ellerin kavuşturulup hafifçe boyun bükülerek, "Beni affedersiniz." diyerek konuşmaya başlanması, hafta tatilinin Pazar günü olması, kısaca Hristiyanlık kültürünün okulda işlenmesi "eğitimin siyasi ve toplumsal işlevini"⁴² kazandırmak için yapılan etkinliklerdir. Dolayısıyla Notre Dame de Sion'un, bu amaçları gerçekleştirmeye çalıştığı rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Yahya (1993). *Türk Eğitim Tarihi* (Başlangıçtan 1993'e). İstanbul.
- Büyükkaragöz, S. Savaş (1977). *Program Geliştirmede "Kaynak Metinler"*. Konya.
- Çilenti, Kamran (1988). *Eğitim Teknolojisi ve Öğretim*. Ankara.
- Erden, Münire (1998). *Öğretmenlik Mesleğine Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Erden, Münire (2014). *Eğitim Bilimlerine Giriş*. Ankara: Arkadaş Yayınevi.
- Eyigün, Sabri (2003). *Edebiyatta Politik Roman*. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Repa Eğitim Yayınları.
- Fidan, Nurettin ve Münire Erden (1998). *Eğitime Giriş*. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Güntekin, Reşat Nuri (1962). *Çalığışu*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri.
- Güntekin, Reşat Nuri (2005). *Çalığışu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Kavcar, Cahit (1994). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Özen, Saadet (2006). *Yüzelli Yılın Tanığı Notre Dame de Sion*. İstanbul: Yapı Kredi Bankası Yayınları.
- Salar, Recep (2011). "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

⁴² "Siyasi işlev; bireylere milli ideolojiyi, değerleri ve idealleri kazandırarak, onları mevcut siyasi düzene bağlı vatandaşlar olarak yetiştirmek. Toplumsal işlev; toplumsal kültürel mirasını aktarmak, öğrencinin toplumsallaşmasını sağlamak ve yenilikçi, kültürü geliştirecek bireyler yetiştirmek" (Fidan ve Erden, 1991).

- Sönmez, Veysel (2003). *Program Geliştirmede Öğretmen Elkitabı*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tanır, Engin Deniz (2015). “Lozan Barış Antlaşması Sonrasında Türk Basınında Fransız Okulları Sorunu. (1923-1924).” *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, s. 56, Bahar 2015, s. 177-208.
- Tekin, Halil (2004). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Yargı Yayınevi, Ankara.
- Topçu, Filiz (2007). “Türk Eğitim Sisteminin Tarihsel Gelişimi İle Yabancı Okulların Bu Sistem Üzerindeki Etkileri”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (1974). Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Uludağ, Mehmet Emin (2008). “Çalıkuşu Romanında Vurgulanan Eğitim Problemleri ve Günümüze Yansımaları.” *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, C.7, S.25 (078-090).
- Url¹: www.nds.k12.tr/Tarihçe. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url²: www.ilkokul.nds.k12.tr/spip.php?article=4224. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url³: https://tr.wikipedia.org/wiki/Notre_Dame_de_Sion_Frans_Lisesi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Url⁴: www.nds.k12.tr/Genel_bilgi. (Erişim tarihi: 28.04.2016)
- Varış, Fatma (1978). *Eğitimde Program Geliştirme: Teori ve Teknikler*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayını, Ankara.
- Yalçın, Soner (2004). *Efendi Beyaz Türklerin Büyük Sırrı*. Doğan Kitapçılık A. Ş. İstanbul.